

Báró Kemény Endre emlékezete.

Húsz éve annak, hogy közelebről megismerkedtem Kemény Endre báróval.

Mennyi kedves óráról, mennyi boldogságról beszélnek ma is annak a múltnak édes emlékei!

Ősz volt . . . Lombját veszté a fa, illatát a virág és szürke köd borongott Kolozsvár felett. Az a szürke ködfátyol, mely lombján a bérezek, a völgyek, a városok hátán hever késő őszi reggeleken és olyan fájó érzést kelt a szívben, mint egy búslakodó — *clégia*. Én azonban ködben, árnyban, késő őszi hervadásban, akkor még mindég virágfakasztó tavaszban jártam! . . .

Fiatal voltam és fiatal házas. Rózsás tavaszomat meleg fény-súgárral az is elárasztotta, hogy akkor tisztelt meg Kemény Endre barátságával, szíve melegével, szellemének fényes sugarával. Boldogságunkból édes hit szárnyalt az éghez s az Endrével töltött kedves óráknak költői lelkesedése csapongott fel.

Szerelem és költészet volt az ifjúságunk!

Fájdalom, a kedves órák hamar lejártak s az élet küzdelme elválasztott tőle s csak úgy lopva láthattam meg az eltelt husz év alatt néha-néha és hallhattam olykor-olykor hírt felőle.

Ma, húsz év után, lopva sem láthatom többé a valóságban; de a képzeletben feltűnik még előttem szellemes arczával, rokonszenves modorával; emléke az enyém s híre beszél édes hangon hírt felőle . . .

Mikor 1896-ban azon szerencse ért, hogy az Erdélyi Irodalmi Társaság tagjainak sorába méltatott, mindentre gondolhattam, csak arra nem, miszerint nekem kellend Kemény Endre báró felett emlék-beszédet tartani. Mélyen megilletődve és megdöbbenve vállalkoztam, mert tudtam, hogy meghaladja erőmet; de tudtam azt is, hogy báró Kemény Endrének teljes életrajzát és műveinek egészben való méltá-

tását, hivatottabb embernek kell majd megírni. Arra nézve a kiszabott idő ezúttal rövid is lenne, azért nekem az életrajzi adatok felsorolása és műveinek méltatása mellett főfeladatomban inkább a megemlékezés lehet: a szeretet és kegyeletes hála szavaival. Éreztem, hogy a szeretetben iránta gazdag vagyok s így a szó sem lehet egészen szegény.

Magyar-gyerőmonostori báró Kemény Endre született 1845-ben Kolozsvárt, pár évvel a nemzeti ébredésnek nagy ideje előtt. Atyja: báró Kemény György, a patriarchalis, nagyműveltségű főúr volt; anyja: gróf Bethlen Mária, a szellemes és szerető édes anyák mintaképe. (Testvérei: Ödön, Kálmán, Máriskó, br. Bánffy Dezsőnek első neje, és Simon.) Abból a Kemény-családból származott, a mely család a multban Kemény Simont, a hőst; Kemény János fejedelmet; Kemény Józsefet, a tudóst; Kemény Dénest, a kiváló szónokot; Kemény Zsigmondot, a híres publicistát és regényírórt; Kemény Gábort, az alkotó szakministert és annyi nagy embert adott hazájának. Gyermekek-éveit felváltva Marosvásárhelyt és a regényes ősi vécsi várban töltötte, mely magas fensíkről tekint le az előtte elterülő festői vidék völgyére és az alatta méltóságos lassúsággal hömpölygő Marosra. Százados tölgyfa erdejével a várnak szép kertje és a távolban a havasok világának főséges panorámája gyönyörködtették a genialis gyermeket s az édes anyai szeretettel együtt dajkálták képzelő tehetségének fejlődő világát.

A szülői háznál Mentovich Ferencz és Uhr György vásárhelyi tanárok voltak első nevelői. 1860-ban a család Kolozsvárra költözvén, Réthy Lajos, jelenleg Hunyadmegye érdemes tanfelügyelője, lett a tanítója. Ezekről az időkről jellemzetesen így ír Réthy: „Mikor 1861-ben — 21 éves koromban — nevelését kezembe vettem, ő 15—16 éves ifjú volt. Jelentékeny olvasottsággal rendelkezett már akkor is, de rendszeres iskolai oktatásban még nem részesült. Komoly és önálló gondolkozású ifjú volt. Szeretett naphosszat elbarangolni a mezőn. A mit helyesnek tartott, tette; de iskolaszerű fegyelemnek nem rendelte alá magát. A latin nyelvet mind eddig nem ismerte, de egy évi tanulás után annyira haladott, hogy a kolozsvári ev. ref. collegium hatodik gymn. osztályába lehetett adni. Ott a legjelesebb tanulók közé tartozott és a gyengébbeket segítette. Kettőnk között ritka bizalom fejtett ki. Bizonyos vagyok benne, hogy holmi nagy

szemöldökű, fontoskodó ember semmire sem ment volna vele. Nekem a legkisebb kellemetlenséget sem okozott soha.

Irni már akkor kezdett — verses és prózai elbeszéléseket. A tárgyak megválasztásában a különöst, a tragikus-szerűt kereste. Derék atyja igen örült fia írói hajlamának. A szünidőket otthon töltöttük az ősi vécsi várban. Őszi és téli estéken felolvasások és zongora mellett egyesült a főúri kör. Shakespeare, Goethe s a magyar irodalom jelesei: Madách, Petőfi, Arany, Jókai voltak napirenden.

Tanulótársai mondják, hogy a főtanodában munkás tagja volt a Bajza-önképzőkörnek és Hóry Bélával ifjúsági lapot is szerkesztett s abban már akkor szép beszélyeket írt. Ez időben leginkább Ossian-nal és Firdusival foglalkozott. Mindig a komolyabb társaságokat kereste. A szabadelyűségben a legszélsőbb határokig ment el. Rendkívül nagy zeneérzékkel bírt. Bármely dalt egy hallásra kis esákiányán tisztán utánjátszott. Igen szépen rajzolt és festett. Általában sokoldalú tehetsége volt.

Jogászcodni Pestre ment. Nincsenek adataim az egyetemen töltött éveiről, de kezeim között van két költői beszélye, melyek ezen évek költői álmódásairól, legszebben beszélhetnek. Szólaljanak meg.

1868-ban, pesti jogász korában „A lámpatorony“ és „A szerelem“ ezímen két költői beszélyt adott ki. Tulajdonképen ezek voltak első magasabb röptű szárnyalásai a Parnassus felé. A lámpatoronyhoz humoros prologot írt, melyben elmondja, hogy felesap költőnek, mert egyéb mi sem lehet belőle és van hozzá jogezíme, érző szíve, ábrándos lelke, meg öt forintja. Az utóbbi nem adhatna elég jogezímet, mert öt forintos táreza még nem költői nyomorúság; de igen — az előbbiek. Boesánatot kér a nagy szellemektől, mint Dante, Shakespeare, Firdusi, Homér és a borongó Ossiantól, hogy nagyba kezd merészen:

„De mit tegyek? ha mi sem lehetek,
Kezet fogok, ti költők veletek.
Nem veletek. Oh, édes Istenem,
Ki értené meg akkor énekem?!“

Azután satyrikus éllel mondja:

„Ti nagy költők, ti fiatal sasok,
Kik nem vagytok sem bölesek, sem vakok
S divatlapokba írtok verseket, —
Kezet fogok nagy költők veletek —

„És elzengem sok száz vad rimen át,
 Hogy mit? talán eszembe jut odább;
 De most, az Isten látja lelkemet,
 Kontóra kezdem el a versemet;

 Pedig nehezen megy ez most nagyon,
 Mikor zsebembe öt forint vagyok⁶.

A fiatal poétának — úgy látszik — még mindig igen sok pénze volt, azért a lámpatorony nem egészen sikerülhetett neki; de poésise, excentricitása mellett sok költői szépséget egyesít, s hangja leíró részleteiben hol az ironia, hol a mélység költészete felé vezet. A szibériai hóviharról ironikusan így ír:

„Nyugpont után a szem hiába jár;
 A síkon, melyet fényes hó temet,
 A láthatárnál nincs egyéb határ —
 S a teli hold fényes sugárinál:
 A föld, az ég közösüget csinál⁶.

Vagy mélységgel így:

„Fagyos szárnyán a szélvész átrohan,
 A hó előtte fut, remeg, szalad;
 Megrémíté e fagylaló roham —
 S csíkokat ír, miként fehér szalag.

„Majd mintha ülne gyors szárnyas lovon,
 Vad körbe lejt, az égre feldagad,
 Hogy szürke lesz a holdsugar s az ég
 Pislogva hunyja bé ezer szemét!⁶

A gomolygó hófergeteg között egy ember küzködik a fagyos halállal és mardosó lelkiismeretével. Ez — Sternberg, a gazdag orosz philosoph, kit népboldogító eszméiért a fehér czár Szibériába küld. Ott megtörik a csapások, s midőn ártatlan nejét is elveszti, — a fájdalom és az iszonyú lelki rázkódások megutáltatják vele a világot: gondolkozását végletek felé terelik. A czár kegyelme folytán később hazakerülve, visszanyeri jószágait; de nem adhatják vissza háborgó lelke nyugodalmát. Elbujdosik ifjú fiával s a keleti tengeren a finn-öböl torkolatánál sötéten emelkedő Dágó szírten váracсот épít és egy kimagasló lámpatornyot. Örült philosophiája arra vezeti rá, hogy a világító torony a vészes örvény és szírtek közé csalja a hajókat a bizonyos halálba. Martalóczokat fogad fel, a kikkel majd a kétségbeesett hajótörötteket öszszelövöldözteti. Gyermeke hiába eseng

irgalomért atyjához, ki a háborgó tengert egy sziklaesúcsról vadúl szemléli. A lámpatoronyban felgyújtják a világot, fegyverkeznek a martalócok és egy hánytvetett hollandi hajó az örvény felé tart; miközben Sternberg véres philosophiával mondja:

„És nagy leszek, mint ember nagy lehet
S a mellé szent, ki üdvöt osztogat.
Az ember úgy is kínra született,
Kit bú s a gond fölváltva látogat.
A messiás ime elérkezett,
Ki üdvözít mind és nem válogat;
Ha gyors hajótok erre téved el,
Sternberg a mennybe főlemel“.

Így háborog ő:

„S a lángoló szem szerte-szét tekint,
Az égre néz fel büszkén, megvetőn
S a zúgó habra bámul át megint.
Nagy eskü szól ajkáról vakmerőn,
Hogy megteszi mit gondolt szószerint...
S a míg hitét rá büszkén mondja el,
A mennydörgés rá áment énekel!“

Aztán örvénybe ér a hajó, bordái óriási robajjal széttörnek a sziklán; hullám hullámra csap; százaknak kétségbeesett sikoltásai közé dördülnek a szikláról a martalócok fegyverei s a hajó és élet roncsait elnyeli a tenger. A vész lecsendesül:

„S a tenger arca aztán oly nyugodt;
Mint egy mosolylyal álmodó halott...“

Érdekesen van leírva fiának lelkihánykodása kérlelhetlen atyja tetteivel szemben, kinek kegyetlen szívtelenségét tétlenül nem nézheti:

„Nem férhet egybe éj és napvilág.
— — — — —

Igy egybe nem fér bűn s erény soha;
S angyal ördöggel nincs közös tanyán“.

De hogy vádolja az apát, a ki

„Komoly, nyugodt és méltóságteli
S ki látná őt, az nem gaz álnokot,
De belőle egy bölcsét nézne ki;
Vagy költőt, a ki lát szép álmokat“.

„Ah, költő ő; de lantja vész, halál —
És philosoph, ki ölve kéjt talál!”

Ha tovább nézi, bűnrészes lesz; de meg se ölheti, mert:

„A sír fölött, mely egykor eltakar,
Az apagyilkos átka ott lebeg
S egy szörnyű hang síromba rést talál“.

A töprengő ifjú beteg lesz s az ágya előtt csüggedetlen álló Sternbergtől lázasan kérdi:

„Atyám, e szemre éj ha száll
S elvégződött már földi életem:
Nem állják-é el mennyhez útamat,
Kik ott alant a vízben nyugszanak?!”

Meggyógyulva az ifjú elszökik és a czárnak feljeleníti atyját; azután a tengerbe veti magát. Sternberget a czár ismét Szibériába küldi. Börtönéből megszökik a fogoly Sternberg és Szibéria hómezőin temeti el a vihar — a viharnak, gyásznak emberét:

„És hull a hó, miként ha hullana —
Az égnek minden fényes csillaga“.

A bizarr, de nem érdektelen mese erős phantasiája mellett jellemzi a fiatal költő érző szívét. Az egyik végletből a másik véglebbe; az erényből a bűnbe való átesapás theoriájánál, a fájó okozat feltűntetésével igyekszik beszélyének kegyetlenül szomorú hősét szelídíteni. Részleteiben úgy, mint egészében meglátszik ez első beszélyen a kezdetlegesség s a leírásokban némi terjengős kuszáltság; de mindenütt kiáradoz belőle a költészet melege, az író egyéniségének ironikus vonásai mellett tehetségének ereje.

A „szerelem“ című költői elbeszéléshez szintén prologot írt. A lengyel nemzet szomorú tragoediája megindította a nemes ifjú keblét:

„A lengyel nemzet sírján a tavasz
Virágokat mosolygva nem fakaszt.
Nincs semmi ott, csak gyász van és halál . . .“

Aztán lelkesedéssel szól:

„De még az emlék néha felragyog,
És megmozdul a nagy dicső halott.
Kardjához nyúl, szemében tűz lobog,
Megrázkodik és szól: ébren vagyok!“

Maga az elbeszélés alexandrinban van írva. Így vezeti be:

„Lombokon át fénylik a nap végsugára
Valami ódon ház megbarnúlt fa'ára:
Mintha kedve telne abban, hogy e házra
Búcsú sugarait mind oda szikrázza.
Pedig ott a kőfal setét, mint a bánat,
Kormos nagy kövein barnúl nem egy század.

— — — — —
De az örök ifjú, nagy, erős természet,
Mely nem tudja, érti, hogy mi az enyészet;
Elfödi repkénnyel, lombbal és virággal,
Élettel, mosolylyal, lombos ifjú-ággal . . .“

Boldog házaspár lakja az ősi házat: Krasinsky lengyel nemes és szép neje, Márja, a ki csak őtet szereti, érette él — és férje minden aggodalmát

„S gondjait keblén lágyan elrengeti . . .“

Jóízű humorral tarkítja leírásait; de azért sohasem hat bántólag a hangulat kizökkentésére nézve. Kimentti magát a boldog családi élet leírása alól, mert:

„Szép családi élet, boldogságtól fényes;
Olyan, hogy leírni sziate féltő, kényes;
Mert ha úgy leírnám, oly ragyogó fényvel,
Mint a sors adá ott pazarló kezével, —
Félek, hogy a földön rögtön minden ember
Epedni kezdene dallal, szerelemmel
S futnának oltárhoz ifjak és a vének“.

És akkor

„Ki csinálna pletykát, vizzályt, mende-mondát,
Ha nem lenne vén lány? s ki tudná a módját,
Mint kell fehér hajból feketét csinálni
És köszvényes lábbal szemem szedve jární?
Kik udvarolnának oly sok nőszemélynek,
Hogyha nem volnának többé agglegények?“

Pár színes vonással azért odaveti derengő rajzát a családi boldogság képének a repkényes, barna házra, mit megaranyoz a két bezáró sor meleg költői hasonlata:

„De a házban a boldogság ott van,
S a lemenő napnál ragyog és ég jobban!“

Elszomorító, hogy ennek a boldogságnak is el kell sötétednie, hogy itt is felválthatja a fényt — az árnyék. Hugó lengyel főúr, jó barátja Krasinszkynak, látogatóba jó, tulajdonképen egy titkos követésbe, megnyerni barátját a forrongó Lengyelország szent ügyének. A míg a két férfi a haza sorsán tépelődik, úgy fáj a szegény Márja szívének, hogy férjét komornak s titkolodzonak látja. A halovány szép asszony az ő bánatával legyőzhetetlen érdeklődést kelt Hugó szívében. Hasztalan erőlködése, nem tudja lánczra verni szerelmét barátja hitvese iránt. Márja méltósággal útasítja vissza nyilatkozatát, de Hugó szívében a nem viszonzott szerelem sebeket éget, az ellenállás örült rajongása fokozza azt — és kész barátot, hazát feláldozni Márja birhatásáért. Bevádolja Krasinszkyt a cáznak :

„Ilyen a szerelem, ilyen-ilyen forma,
Szerelemtől izzó a tűz a pokolba“.

Vad kozákok hurezolják el Krasinszkyt Szibériába és házát felgyújtják :

„Most már nemcsak kívül, most belül is barna,
Pusztulás van írva füstösen a falra . . .“

Márja egyedül marad kis gyermekével. Jönnek azután a hosszú, bánatos évek. Hugó a nemest játszva, barátja gyermekének gyámolója lesz. A hála Hugó iránt a mit sem sejtő Márijánál előbb rokonszenvvé, később szerelemmé fejlődik s mikor öt év múlva Hugótól arról értesül, hogy Krasinszky meghalt, — őszintén megsiratja, meggyászolja első szerelmét — és mert úgy érzi, hogy védőjét most már megjutalmazni édes kötelesség: férjhez megy hozzá. Így nyeri meg Hugó ármánnyal és rajongással a gyöngye női szívet, mely virágzik, mint a virág és gyöngye, — mint a virág. Tavasz után nyár jön, méh után a lepke és a rózsát mindkettő illatra, mosolyra készíti s mintha bűne volna a szegény virágnak, eljő az ősz lehervasztani illatozó, mosolygó kelyhét:

„A fák őszi lombja sárgán hull halomba,
Elvész a dal, élet, a szent fájdalomba ;
Mely a természetnek koporsója körül —
Letarolt mezőkön s fonnyadt lombokon ül.“

Csapás-csapásra jön. A gyermek beteg lesz, — meghal s gyászba borítja a szerető anyát. Majd egy vándor érkezik, egy vándor :

„Óvatosan félve, mintha minden fától
El kéne rejteni azt a szétdúlt arcot.

Haja gyér és fehér, a szakálla szürke...“

Sok csapás görbíthette meg, sok kín fagyhatott lelkére észak
kietlen tömlőczeiben:

„De a szeme lángja, — az még büszke, bátor,
Nem foszthatták még meg eme végsugártól!“

Krasinszky jött haza Szibériából; feltámadott a halottnak vélt
férj, hogy láttára Márja haljon meg. A két régi barát égő gyülő-
lettel nézi egymást; de épen akkor Lengyelország felett végig szágul-
dott a forradalom szele, megharsant a szabadság trombitája:

„Megmozdult még egyszer a nagy halott végre,
Újra forni kezdett a vér hült érébe!“

Dobogni kezdtek a szívek, esengeni a kardok, dörögtek az
ágyúk s lengett a lobogó. A lengyel zászló körül patakozott a vér;
Krasinszky és Hugó ott veszték el együtt a hazával a harez meze-
jén! Igy végződik a fájó, de igazán szép, költői „Szerelem“. És ezt
23 éves korában írta.

A két költői elbeszélést azért ismertettem részletesebben, mert
kevesebb példányban forognak közkézen.

A jogot elvégezvén, haza jött és 1869-ben nőül vette Baresay
Irmát, Baresay Albert Alsó-Fehérmegye volt főbírájának és nagy-
birtokosnak leányát, kivel még jogász korában jegyben járt. Mint
nős ember pár évig Tordán lakott apjánál, a ki akkor ott főispán
volt. E pár év alatt mint tiszteletbeli aljegyző dolgozott a megyénél.
Tordán született Olga leánya 1870-ben és György fia 1872-ben.
Ezután kiköltözött birtokára, Magyar-Bükköstre; itt született Balázs
1874-ben, — ki már pár hetes korában meghalt, — s Róza 1882-
ben és Zoltán 1884-ben, ki későbbben szintén elhalt. Alsó-Fehér-
megyének virilistája és közigazgatási bizottságának, valamint állandó
választmányának tagja volt. Telelni Kolozsvárra járt. Itt sikerrel
adták elő 1874-ben „Törvénytelen“ című színművét. Szintén Kolozs-
várt 1878-ban két újabb költői beszélyt adott ki „Az áldozat“ és
„Eszményi szerelem“ címeken. Ugyanekkor adta ki „A tenger
fiai“ című jambusokban írt öt felvonásos szomorújátékát. Ezek a
művei ismertebbek, mintsem méltató bemutatásra szorúlnának. Távol-
létében, 1879-ben, a „Fivérek“ és „Gyilkosok“ című költői beszé-

lyeit Hóry Béla rendezte sajtó alá, a kihez a legmelegebb barátság fűzte. E művének megjelenésekor egy díszpéldányra a következő kiadatlan szép sorokat írta hozzá:

„Az ember-ész mind-annyi gondolatja,
Az ember-szív megannyi érzeménye,
Multjában élve, jövőben remélve,
Önzése árnyát, felhőit mutatja.

Egy fényugár van csak, mit égni látok
Általragyogva századok homályán —
Igaz barátság, mely mint büszke márvány
Nem pusztúl el. Voltunk s leszünk barátok“.

Ő írta 1881-ben a „Gólyakirály“ operette-szöveget a korán elhalt dalköltő Bánffy György báró szép zenei alkotásához, melyet abban az időben ötször adtak elő a kolozsvári színpadon. Tagja volt 1881—82-ben a kolozsvári színház hármasszínházának s érdemeket szerzett annak vezetése körül. Ezeket méltatta az Erd. Irod. Társaság, midőn 1892-ben tagjai közé választotta. A marosújvári kerület 1884-ben képviselőjének választotta és e kerületet közel 15 évig képviselte. Mint képviselő nem tartozott a szereplők közé. A politikai kérdésekben inkább szíve sugallatára hallgatott, mint kombináló képességére — és a pártfegyelemre. Szép lyrai verseket írt koronként a szépirodalmi lapokba; különösen a „Vasárnapi Újság“-nak volt évtizedeken át munkatársa.

Nagy-Enyeden 1896-ban nagy szerencsétlenség érte: elvesztette forrón szeretett nejét. Ettől fogva kedélye, egészsége megromlott s Del Medico Antal barátjával külföldre ment s nagy utazást tett Egyiptomban, Indiában, Khinában és Japánban s útjáról költői tárcza-leveleket küldözgetett a „Vasárnapi Újság“-nak. Hazatérve meglátogatta Réthyt; naponta kiment a várkertbe és nézte a dévai vár sziklafalát. Azt mondotta, hogy az még Japán után is szép. Vonzóan beszélt keleti tapasztalatairól. Sok olyan jellemző vonást figyelt meg, a milyeneket talán más észre sem vett volna. Hazatérve Bükkösré, útazásának leírásán dolgozott; de egészsége folyton hanyatlott s már utolsó tele is csak haldoklás számba vehető. Beköltözött Maros-Ujvárra, hogy magát könnyebben gyógyíttathassa. Innen Nagy-Enyedre ment s ott hosszú, kínos szenvedés után meghalt 1898 október 5-én, 53 éves korában. Szenvédéseit férfiasan tűrte s mondhatni, hogy úgy halt meg, mint egy philosoph.

Mint ember a legjobbak közé tartozott: szerette családját; hű volt barátjaihoz. Aristokrata volt a szellemi világban, demokrata a társadalmi téren. Eredetiség jellemezte minden irányban, mint általában a Keményeket. Ítélete a dolgok és az emberek felől is sajátosság eredetiségéből magyarázható ki. A külsőségekre mitsem adott, e tekintetben majdnem cynikusnak nevezhető. Szeretett vitatkozni; csodálatos gazdagsága tárult fel ilyenkor logikus ítélőtehetségének. Általában sokkal több értelemmel és tudással bírt, mint a mennyit munkáiban megvalósíthatott, Oka ennek sokoldalú genialitása.

Nem fejleszthette tehetségeit egy irányban. Önbírálatot nem gyakorolt, mit a hogy megírt, — úgy adott ki; a simításokat nem szerette. Alkotni és nem napszámoskodni született; művei ezért több helyen hibásak a kifejezésben, kuszáltak a meseszövében, terjengősek a leírásokban; de egészében hivatott költő munkái s írójuk nevét megőrzik a jövőnek. Tehetsége inkább lyricus volt, mint epicus. Nagy kár, hogy lyrai versei összegyűjtve nem jelentek meg. Azoknak, valamint útleírásának kiadásával nagy szolgálatot tehetne családja a magyar irodalomnak.

Nem közönséges ember volt az életben is, de mindent magasabb philosophiai szempontból ítélvén meg, nagyon kevesen értették. Legtöbbnyire félreértették. De a kik megértették — áldják emlékét.

Az életben sok csapás érte . . .

Ma már húsz éve múlt annak, hogy megismertem. Nálam a vágyak és reményekből bár oly sok megcsalódva és megtépászva, szárnyszegetten hullatja pelyheit, — a boldogságból még sok megmaradt. Még megrezdülnek szívemben olykor-olykor a költészetnek húrjai s édesen fájó zenéje mellett szödögéli lelkem fátyolos ruháját azoknak a borongó képeknek, melyek mint az őszi ködök a mezőkön, hervadt tavaszt, eltűnt nyarat takarnak, nálam — ifjúságot . . .

Ő már ezeken túl van s nem zokogja többé:

„Fáj a szívem, teher neki az élet . . .

Ennyi búval nem is tudom, hogy élhet.

Be jó volna fekete föld, — a föld fekete göröngye,

Hogy bús szívem sötétséggel befödje“.

Ő már el nem muló tavaszban, végnélküli szerelemről, örök ifjúságról álmodhat.